

УДК [343.9:328.185](477)

Сокуренко Валерій Васильович,

кандидат юридичних наук, доцент, ректор Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

КОРУПЦІЯ ЯК ВИКЛИК УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВНОСТІ

Народ України, підтвердивши на початку 2014 року своє історичне право на європейську державність, вільну від кримінального диктату, зіштовхнувся з низкою загроз успішній реалізації українського ліберального проекту. Передусім це зовнішня агресія, що триває й донині та є потужним чинником дестабілізації національної безпеки. Однак не менш потужними є і внутрішні деструктивні фактори, що послаблюють потенціал української державності до самозбереження й поступального розвитку. Серед них чільне місце посідає корупція, яка протягом першого двадцятиріччя нашої незалежності інтенсивно розвивалась у структурах апарату держави, приватних корпораціях та набула ознак, зрештою, повноцінного соціального інституту з широкою предметною та мережевою конфігурацією.

Кримінологам добре відомий термін «криміналізм», що використовується на позначення специфічного суспільного устрою, в якому кримінальні, в тому числі й корупційні практики функціонально конкурують з легальними. Демонтаж такого устрою — справа копітка та тривала, витратна, але життєво необхідна. Вочевидь, нова будова української державності немислима на тлі користолюбства, нігілізму та продажності. На часі створення нової парадигми державного будівництва, в основі якої знаходитиметься антикримінальний, в тому числі й антикорупційний пріоритет. Останній, власне, був одним із визначальних в розгортанні масових акцій протесту 2013–2014 рр., внаслідок яких, як відомо, був змінений політичний режим. На часі в українському суспільстві сформований гострий запит на зниження корупційності державного апарату, який з часом не лише не втратив своєї актуальності, а й набув додаткових резонансних рис. Швидкий та адекватний відгук на цей запит — запорука суспільно-політичної та економічної стабільності, а також національної безпеки.

У цьому сенсі своє слово має сказати наука. Мова, перш за все, йде про переосмислення феномену сучасної корупції в її українському варіанті. А він є історично унікальним, бере початок від структурно-функ-

ціональних закономірностей переходу від партійно-бюрократичної системи соціального управління, через квазідемократичний режим до реально демократичної, ліберальної перспективи. Цей транзит відбувається на фоні докорінної трансформації культурно-психологічних детермінант суспільного розвитку. У зв'язку з цим важливо усвідомити, що ми маємо справу хоча й зі складним, але не екстраординарним, а тому діалектично нормальним феноменом, стан якого продиктований самим ходом історії. По суті в Україні лише розпочалося становлення цивілізованих ліберальних відносин і у політичному, і в економічному житті. Той шлях, на проходження якого країнам Західної Європи знадобилося більше 200 років (протягом XVII–XIX століть), наша держава форсовано намагається подолати за кілька десятиліть, маючи за плечима тягар недосконалих інститутів власності, приватної господарської діяльності, соціальної відповідальності бізнесу тощо. Цілком зрозуміло, що цей поступ неминуче викличе низку спроб і помилок, серед яких досить чітко вимальовується тенденція до комерціалізації сфери публічних послуг, діяльності державного апарату в цілому.

І хоча такий стан справ є історично закономірним, не варто покладатися на те, що механізми самоорганізації суспільства здатні з такою ж легкістю та ефективністю позбутися надмірності корупції, з якою вона була породжена. Скоріше навпаки: без активної, керованої стимуляції захисних, правовідновних механізмів, соціальний організм радше схильний до стагнації, занепаду. Слід бути свідомим і того, що в Україні наразі цілком реалістичним є сценарій низхідної проекції щодо згортання демократичного потенціалу, звалювання до популістських ілюзій, кримінального свавілля, державно-правового інфантилізму, втрати, зрештою, реального суверенітету. Тому конче необхідними є принципово нові та, водночас, оперативні алгоритми втручання в ситуацію на основі антикризового стратегічного мислення. Сумніваюся, що зарубіжний досвід тут здатен відіграти ключову роль, адже український варіант злочинності, корупції є унікальним. Це вимагає таких же унікальних, нестандартних заходів деструкції її детермінаційного комплексу.

Тому серед першочергових обов'язків нашого покоління перед прийдешніми — закладення фундаменту декриміналізації державного апарату. Передусім за рахунок зниження його корупційності. Можна виділити такі основні компоненти оптимізації антикорупційної стратегії і практики.

1. *Світоглядний* компонент, який визначає базові диспозиції соціальних акторів. Загалом сфера соціального є сферою конструктів, що дозволяють орієнтуватися діяльнісному суб'єктові у відповідному

просторі, оцінювати актуальні режими, стани, формувати перспективу, очікувати та вимагати. Саме тому не варто розраховувати на успіх будь-якого соціально-правового проекту, в якому означені конструкти не є чітко сформульованими, з'ясованими та засвоєними їх адресатами. Звідси випливає потреба у науковій ревізії ідеологічних засад державного будівництва.

Наразі маємо констатувати цілковиту відсутність чітко виражених і зрозумілих позицій, що дозволяють зорієнтуватися у векторі та принципах державного розвитку. Недостатнім вочевидь є постулювання європейськості обраного шляху, який змістовно виявляється вельми розмитим, категоріально не визначеним, а тому й недоступним для повсюдного впровадження, в тому числі й у публічній службі, підготовці кадрового резерву для неї, побуті. Варто підкреслити: те, що є стандартним, узвичаєним для західноєвропейських суспільств, багато в чому є інноваційним для нашої країни. У зв'язку з цим артикуляція цінностей, принципів, цілей, несучих конструкцій світоглядної системи координат у взаємодії громадянина і держави, службовця й отримувачів публічних послуг виявляється первинним елементом формування та реалізації антикорупційної стратегії. Вважаю, що як такі настанови та засади можуть бути використані положення політекономічного лібералізму, соціокультурної ідентичності, мультикультурної та консенсусної філософії владарювання. При цьому в жодному разі не можна повторювати помилок минулого та намагатися впровадити будь-яку окрему, монополюну метатеорію організації суспільства.

2. *Інформаційний* компонент охоплює два блоки заходів: а) інформаційно-просвітницькі; б) інформаційно-безпекові. Перший блок відповідає за збереження існуючих та формування нових інститутів соціальної пам'яті, функціонально спрямованих на відтворення інтерсуб'єктивних психологічних складових української ідентичності, обґрунтування природи й історичного коріння національної держави, її правової та загальнокультурної традиції. Його реалізація має сприяти утвердженню міцних особистісних імперативів у системі взаємовідносин «громадянин — держава». Другий — покликаний блокувати інформаційні чинники дискредитації правових інституцій, що підривають авторитет держави, провокують поширення нігілістичних установок, зневажливого ставлення до загальносоціальних цінностей в межах концепту національної ідентичності.

3. *Предметно-секторальний* компонент передбачає фіксацію і дослідження групових та видових факторів корупції за новітніми критеріями (підставами) з метою організації подальшого максимально специфікованого кримінально-превентивного впливу. Йдеться, перш

за все, про активізацію пізнання природи таких видів кримінальної активності, як політична корупція, корупція в правоохоронних та судових органах, у Збройних Силах України.

Політична корупція, що відтворюється здебільшого на рівні функціонування органів представницької демократії, без сумніву зводить сутність і значення останньої нанівець. Її поширення тягне за собою глобальну підміну волі народу як носія влади, на вузько-корпоративні інтереси фінансово-промислових груп та інших політичних акторів.

Корупція в правоохоронних і судових органах є безпосередньою загрозою національній безпеці, чинником порушення балансу влади, фактором руйнації державних гарантій дотримання прав і свобод, а також забезпечення невідворотності юридичної відповідальності. Так само варто розглядати й корупцію у Збройних Силах України, яка не лише послаблює фінансові, матеріально-технічні спроможності українського війська, а й підриває його боєздатність, створює значні ризики загибелі особового складу військовослужбовців, особливо коли йдеться про поєднання корупційних практик із державною зрадою.

4. *Інструментальний (практично-превентивний)* компонент системи оптимізації антикорупційної стратегії передбачає впровадження у практику протидії та запобігання корупції сучасних і найбільш адаптованих під швидкозмінний соціально-політичний, безпековий контекст засобів, заходів та технологій. Наразі гостро стоїть питання про вдосконалення кримінально-правових і кримінальних процесуальних заходів запобігання корупційним правопорушенням, які, як свідчить досвід правозастосовної діяльності, не виявляють належної ефективності.

Існує також потреба у науковій розробці та запровадженні у практику інституту антикорупційного моніторингу ефективності правового регулювання. Він має стати логічним продовженням і доповненням існуючих механізмів (передусім — антикорупційної експертизи) виявлення та нейтралізації корупціогенних ризиків у нормативно-правових актах. Завдяки цьому інструменту вдасться значною мірою знизити привабливість політичних корупційних зловживань.

Безумовно, викладені положення не є вичерпними. Проблема корупції в Україні дає приводи для широких і глибоких наукових дискусій, на проведення яких націлений сьогоднішній захід. Маю надію на плідну роботу конференції, результати якої, сподіваюсь, певною мірою сприятимуть пошуку шляхів виходу нашого суспільства зі вкрай складного становища ураження корупцією.

Одержано 29.02.2016